

**О.М. Світовий, канд. екон. наук, доцент**  
**Уманський національний університет садівництва**

## **СКЛАДОВІ ТА СТРУКТУРА ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ У ЗЕРНОПРОДУКТОВОМУ ПІДКОМПЛЕКСІ АПК**

**Постановка проблеми.** Зернопродуктовий підкомплекс є одним із найбільш потужних підкомплексів агропромислового комплексу нашої країни. Важливо, щоб усі галузі цього підкомплексу розвивалися однаково динамічно, мали, по можливості, рівний дохід на авансований капітал, кращу мотивацію працівників для збільшення виробництва конкурентоспроможної продукції найвищої якості. Для вирішення цього завдання необхідно дослідити створення доданої вартості від виробництва зерна до реалізації готових продуктів зернопереробки, так як цей показник включає в себе і витрати на оплату праці та величину прибутку. Крім того такий елемент доданої вартості як амортизація показує рівень забезпеченості виробництва основними засобами та можливості підприємств щодо темпів оновлення цих засобів.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблеми ціноутворення в агропромисловому комплексі країни та його підкомплексах, створення доданої вартості вивчають такі вітчизняні вчені, як В.Я. Амбросов, С.І. Дем'яненко, М.М. Ільчук, Т.Г. Камінська, С.М. Кваша, Ю.Я. Лузан, В.Я. Месель-Веселяк, М.М. Одинцов, П.Т. Саблук та ін. Дослідження доданої вартості проводили такі зарубіжні вчені як, М. Портер, Н. Манків Грегорі, В.Д. Нордгауз, П.А. Семюельсон та ін. Однак структура доданої вартості та вплив її окремих елементів на розвиток зернопродуктового підкомплексу АПК вивчено недостатньо, тому дане питання потребує подальших досліджень.

**Формулювання цілей статті.** Метою даної наукової статті є дослідження складових елементів та структури доданої вартості у зернопродуктовому підкомплексі АПК України.

**Виклад основного матеріалу досліджень.** Зернопродуктовий підкомплекс АПК (у авторському визначенні) – це цілісна система взаємопов'язаних виробничих сфер, галузей і підприємств та інфраструктури, яка забезпечує процес виробництва зерна та реалізацію кінцевої продукції споживачам із максимальним прибутком для кожного її учасника. Схему елементів зернопродуктового підкомплексу АПК розглянемо на рис. 1.

Основною галуззю зернопродуктового підкомплексу АПК, на нашу думку, є галузь зерновиробництва, тому що вона виробляє сировину для переробки, а також через корми для худоби та птиці підтримує розвиток інших продуктивних підкомплексів АПК України. Переробні галузі цього підкомплексу та торгівельні структури мають також велике значення у доведенні готової продукції до споживача, але вони менш залежні від погодних умов і тому мають менші ризики. Тобто, на нашу думку, однаковий прибуток на гривню авансованого капіталу для усіх галузей зернопродуктового підкомплексу АПК має бути підкріплений ще й додатковими фінансовими ресурсами щодо ризиків зерновиробництва. Наприклад, додатковий прибуток можна отримати від диверсифікації готової продукції із зерна, що має високу рентабельність та ринковий попит. Також необхідно збільшити частку переробки зерна в готовий продукт, розширити власну торгову мережу, збільшувати обсяги експорту переважно готових зернових продуктів.



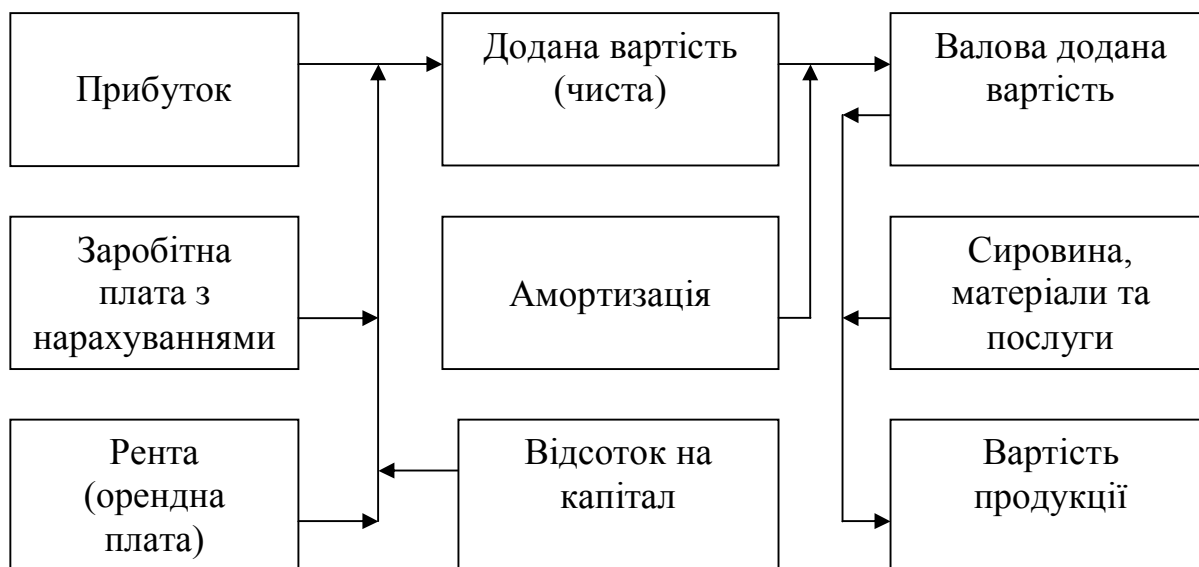
**Рис. 1. Схема елементів зернопродуктового підкомплексу АПК**

Джерело: власні дослідження

Загальну схему структури вартості продукції і доданої вартості у зернопродуктовому підкомплексі АПК показано на рис. 2.

Вчені по-різному трактують поняття «додана вартість». П.А. Семюельсон та В.Д. Нордгауз, наприклад, визначають додану вартість як різницю між вартістю вироблених товарів і вартістю матеріалів та сировини, що використані у виробництві. Додана вартість, стверджують дослідники, складається із заробітної плати, відсотка та прибутку, що додаються до продукту підприємством чи галуззю [1, с. 619]. Звісно, у ціну товару входять прямі та непрямі податки і збори (наприклад, податок на

додану вартість), які ми, для простоти побудови, у вище представленій схемі їх не виділяємо. Однак у схемі нами виокремлено такий елемент доданої вартості, як рента (орендна плата), тому що вона займає значний відсоток у даній вартості (як частина виробничих витрат), особливо у виробництві зерна.



**Рис. 2. Загальна схема структури вартості продукції і доданої вартості у зернопродуктовому підкомплексі АПК**

Джерело: власні дослідження

Висновок про те, що рента є або не є витратами, що визначають ціну, вважають деякі вчені, залежить від підходу. Те, що виглядає як витрати, від якої залежить ціна окремої фірми або галузі, може для економіки в цілому бути лише економічною рентою, яку сплачено за фактор виробництва з нееластичною пропозицією [1, с. 366].

Такий елемент валової доданої вартості, як амортизація, визначає частку перенесеної вартості основних засобів на вартість продукції. Величина амортизаційних відрахувань залежить від вартості основних засобів та строку їх використання, але не завжди значна сума цих відрахувань відображає істинне положення із якісного забезпечення підприємств основними засобами. Ми маємо на увазі моральний знос даних засобів.

Моральний знос пов'язаний з втратою елементами необоротного капіталу і його сукупності в цілому своєї вартості в результаті НТП і змін

соціально-економічних потреб. При цьому розрізняють дві форми морального зносу: а) пов'язаний із здешевленням окремих видів активів на ринку капіталу, б) поява нових якостей капіталу певного функціонального спрямування, які мають більшу споживчу цінність [2, с. 53]. Саме моральна застарілість основних засобів є однією із основних причин низької ефективності діяльності зернопродуктового підкомплексу АПК. Технологічна недосконалість виробництва, її велика енергозатратність не дозволяє підприємствам підкомплексу отримувати більшу суму доданої вартості. Отже, валова додана вартість (авторське визначення) – це нова вартість, створена у процесі виробництва та реалізації продукції на підприємстві за звітний період, включаючи вартість спожитих основних засобів.

Якщо розглянути елементи доданої вартості створеної на окремому підприємстві з точки зору власності, то, на нашу думку, їх можна поділити на три групи: дохід власників капіталу (відсоток на позичковий капітал, рента (орендна плата) та прибуток); споживання частини основного капіталу власника (амортизаційні відрахування) та частина продукту, виробленого на підприємстві, яким власник розраховується з найманим працівникам за участь у його виробництві та реалізації (заробітна плата з нарахуваннями).

На величину та структуру доданої вартості у зернопродуктовому підкомплексі АПК значний вплив має і державне регулювання процесу її створення, а саме:

1. Норми амортизаційних відрахувань регулюються Податковим кодексом України [3].

2. Умови оренди та мінімальні відсотки від вартості орендованих земельних угідь – Законом України «Про оренду землі» та указами Президента України [4-5].

3. Відсотки єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування - Законом України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [6], розмір мінімальної заробітної плати - Законом України «Про Державний бюджет України» на відповідний рік .

4. Відносини банку з клієнтом регулюються законодавством України, нормативно-правовими актами Національного банку України та угодами (договорами) між клієнтом та банком.

5. Ставки податку на прибуток, що сплачується із прибутку підприємства – Податковим кодексом України.

Варто наголосити і на тому, що існує певна несправедливість у розподілі загальної суми створеної доданої вартості між галузями як зернопродуктового підкомплексу, так і агропромислового комплексу в цілому, на яку вказує М.М. Одинцов. Вчений стверджує, що недосконалість системи ціноутворення призводить до того, що виробники змушені продавати свою продукцію за цінами нижче собівартості. При такому положенні частина додаткового продукту, створена у сільському господарстві, реалізується не в місці його виробництва, а у переробній промисловості й торгівлі. Програють і сільськогосподарські й переробні підприємства. Останні втрачають сировинні зони та не можуть повністю використати наявні виробничі потужності [7, с. 29]. Отже, відособленість окремих галузей зернопродуктового підкомплексу, незлагодженість у питанні ціноутворення призводить до того, що через брак коштів зерновиробництво не в змозі повноцінно розвиватися, запроваджувати прогресивні технології вирощування зернових культур та поставляти потрібну кількість якісної продукції на переробку та в торгівельну мережу. Через це сільськогосподарські виробники також не можуть у необхідних розмірах підвищувати заробітну плату як складову доданої вартості. До речі, середньомісячна номінальна заробітна плата найманих працівників у сільськогосподарському виробництві порівняно із загальнодержавним показником за видами економічної діяльності в 2011 р. становила лише 70,4 % [8, с. 32]. Тому вітчизняні вчені справедливо доводять, що одержання прибутків на всіх етапах технологічного ланцюга виробництва кінцевої продукції є конкурентною перевагою вертикально інтегрованих структур у сфері виробництва та переробки продукції [9, с. 32].

Розглянемо динаміку ресурсів вітчизняної зернової продукції та її використання (таблиця). Варто відзначити, що виробництво зерна в Україні за період 2000-2011 рр. зросло у 2,3 рази, а імпорт продуктів переробки зерна, навпаки, зменшився у чотири рази. Водночас загальне споживання хлібних продуктів та з розрахунку на одну особу має тенденцію до зниження.

**Баланс зернових і зернобобових культур в Україні  
(включаючи продукти переробки зерна в перерахунку на зерно), тис. т**

Показник	2000 р.	2005 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2011 р. у % до 2000 р.
Виробництво	24459	38016	46028	39271	56747	232,0
Зміна запасів на кінець року	1329	-314	-6079	-2054	12784	1031,8
Імпорт	1010	226	136	175	273	27,0
Всього ресурсів	24140	38556	52243	41500	44236	183,2
Експорт	1330	12650	26160	14239	14825	1114,7
Витрачено на посів	3597	3294	3558	3222	3226	89,7
Витрачено на корм	11056	13817	13997	14787	16334	147,7
Втрати	309	375	752	794	1570	508,1
Переробка на нехарчові цілі	100	670	916	1650	1551	1551,0
Витрачено зерна на споживання	7748	7750	6860	6808	6730	86,9
Фонд споживання хлібних продуктів	6141	5817	5145	5105,9	5046,8	82,2
З розрахунку на 1 особу, кг	124,9	123,5	111,7	111,3	110,4	88,4

Джерело: [10, с. 35].

Розвиток вітчизняного тваринництва зумовив і ріст за вказаний період витрат зернової продукції на корм. За досліджуваний період спостерігалось значне збільшення переробки зерна на нехарчові цілі – у 15,5 раза та експорту зерна та продуктів його переробки – у 11,1 раза. В свою чергу, залишається відкритим питання забезпечення рівноправних економічних умов господарювання для аграрних підприємств-експортерів і підприємств, що реалізують власну продукцію на внутрішньому ринку, хоча, на думку деяких вчених, питання вирішується досить просто –

програма здешевлення кредитів має поширюватися тільки на операторів внутрішнього ринку [11, с. 37].

**Висновки.** Отже, в склад валової доданої вартості у зернопродуктовому комплексі АПК входять такі основні елементи: заробітна плата з нарахуваннями, рента (орендна плата), амортизаційні відрахування, відсоток на капітал та прибуток. У ціну товару входять прямі та непрямі податки і збори. Важливе значення для отримання максимального прибутку усіх підприємств і галузей підкомплексу має горизонтальна та вертикальна інтеграція. Значну роль у формуванні доданої вартості в зернопродуктовому комплексі відіграє державне регулювання цього процесу. Особливу увагу для збільшення суми доданої вартості також слід приділити розширенню асортименту готових продуктів із зерна та продавати на експорт більше продуктів переробки та готових зернопродуктів, а менше зерна без переробки.

**Бібліографічний список:** 1. Семюельсон П.А. Мікроекономіка: пер. з англ. / П.А. Семюельсон, В.Д. Нордгауз. – К.: Основи, 1998. – 676 с. 2. Камінська Т.Г. Концепції амортизаційної політики в бухгалтерському обліку / Т.Г. Камінська // Економіка АПК. – 2011. – № 2. – С. 51-57. 3. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>. 4. Про оренду землі: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/161-14>. 5. Про невідкладні заходи щодо захисту власників земельних ділянок та земельних часток (паїв): Указ Президента України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/725/2008>. 6. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://kodeksy.com.ua/pro\\_edinij\\_sotsial\\_nij\\_vnesok.htm](http://kodeksy.com.ua/pro_edinij_sotsial_nij_vnesok.htm) 7. Одинцов М.М. Удосконалення економічних взаємовідносин інтегрованих формувань агропромислового комплексу / М.М. Одинцов // Економіка АПК. – 2011. – № 4. – С. 27-31. 8. Сільське господарство України за 2011 рік: стат. збірник / за ред. Н.С. Власенко. – К.: Державна служба статистики України, 2012. – 386 с. 9. Кваша С.М. Економічне обґрунтування програми виробництва зерна пшениці в Україні / С.М. Кваша, М.М. Ільчук, І.А. Коновал // Економіка АПК. – 2013. – № 3. – С. 16-24. 10. Баланси та споживання основних продуктів харчування населення України: стат. збірник / за ред. Н.С. Власенко. – Київ: Державна служба статистики України, 2012. – 54 с. 11. Скрипник А. Паритетний принцип визначення експортних квот на



пшеницю / А. Скрипник, Т. Зінчук // Економіка України. – 2012. - № 2. – С. 26-37.

**Свитовый А.М. Составляющие и структура добавленной стоимости в зернопродуктовом подкомплексе АПК.** Исследовано структуру добавленной стоимости зернопродуктового подкомплекса АПК Украины. Определены пути совершенствования экономических отношений относительно справедливого распределения созданной добавленной стоимости между отраслями подкомплекса.

**Svitovyy O. Components and structure of added value in grain products sub of Agro-Industrial Complex.** Structure of added value in grain products sub of Agro-Industrial Complex of Ukraine was investigated. Ways to improve economic relations regarding the equitable distribution of created added value between sub branches were identified.